

גליון זה י"ל לזכות ידידינו החשוב
הר"ר ישעיהו אפשטיין שליט"א
נאמנו המסור מזה רבות בשנים
לרבינו מרן שר התורה שליט"א
לרגל שמחת ארוסי בתו שתחי' בשעטר"מ
יהי רצון שיזכו להקים בית נאמן בישראל

דברי שי"ה

ממרן שר התורה הגר"ה קניבסקי שליט"א

דבר העורך

הירא את דבר ה'

שאל בנו של רבינו הגרא"ש על הנאמר בפרשת השבוע (שמות ט' כ') "הירא את דבר ה' וגו' הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", וכי היה צריך להיות ירא את דבר ה'? הרי כולם ראו כבר את יד השם במלא עוזה בכל המכות הקודמות! נענה רבינו שליט"א והשיב לו כי הנה רואים אנו שלא כולם הניסו את מקניהם, שהרי נאמר "ואשר לא שם ליבו אל דבר ה' ויעזוב את עבדיו וגו' ", ואיך היו כאלו שלא הניסו? והתשובה היא שיש יצר הרע מיוחד להמרות פי ה' למרות שיודע האדם את האמת. ובאמת החזו"א (יומא סי' קכ"ז סקי"ז) הביא קושית רע"א, מה הועיל מה שהשיבו את הכהן הגדול שלא יעשה כצדוקים ביום הכיפורים, הרי נשבע לבטל את המצווה לשיטתם שכך צריך להקטיר, ותירץ שגם הם יודעים את האמת, רק שיש יצר הרע מיוחד להמרות את פי ה'.

והוסיף רבינו: בדור שלנו רואים את זה הרבה רח"ל, ישנם אנשים שיודעים את האמת, ואעפ"כ מורדים כיון שיש יצר הרע של המרדה...

גם כך ראיתי בא' מספרי המוסר, הוסיף, מעשה שהיה במלך שבא לבקר בעיר אחת שהנהר חוצה אותה, וזקן אחד בן למעלה מגיל תשעים, סיפר למלך שכל שנותיו מעולם עדיין לא עבר את הנהר לצד השני של העיר. אמר לו המלך, א"כ אני מזהיר אותך שלא תעבור את הנהר, ואם תעבור אהרוג אותך... ובאותו היום עבר הזקן את הנהר... קרא לו המלך ושאלו, היתכן? תשעים שנה לא עברת, ומדוע היום עברת? ענהו הזקן, מהרגע שנאסר עלי לעבור, הרגשתי דחף גדול ועצום לעבור ולא הייתי מסוגל שלא לעבור... זהו היצר הגדול של המרדה! וזה מה שנאמר "גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה".

ושמעתי מנכדו חביבו של רבינו ידידי הר"ר אריה שליט"א שסיפר לו רבינו כי זוכר הוא מעשה שהיה, תרנגולת הגיעה בכל יום לחצר של יהודי שהכיר, הטילה ביצה והלכה. יום אחד חשב היהודי בעל החצר, שאולי זה קשור לאחד שהיה חייב לו כסף ונפטר לא מזמן. תיכף ומיד אמר שאם אכן קשור להלוואה אני מוחל לו, ופסקה מלבוא.

סיפרתי את זה ליהודי שלא החזיר חובות, המשיך רבינו, אבל הוא - כמו אלו שלא רצו להבין - אמר לי, מסתמא זה לא קשור בכלל, אלא סתם באה וסתם הלכה... כשלא רוצים לראות, ורוצים למרוד, לא מבינים.

וכשהגיע יהודי שמתעסק הרבה בקירוב רחוקים, ושאל לרבינו מאחר ורוצה לכתוב ספר בענינים אלה, על איזה נושא לשים דגש? אמר לו רבינו: "הירא את דבר ה'", תכתוב להם על יראת שמים.

בברכת סבת מוסר
יצחק משה ז"ל (א"ב)

פשט על הפרשה

מדת הכעס אומרת אדרבה, להכות בצפרדע

רבינו כתב בשם אביו זצוק"ל: ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים (שמות ח' ב'), פירש"י צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילין נחילין, ודבריו הם עפ"י מדרש תנחומא (וארא סי' י"ד) שהיו המצריים מכין אותה והיא מתזת וכו'. והנה כשראו המצרים המכים אותה כי על ידי הכאתם היא מוסיפה להתזי צפרדעים הרבה, הלא הדעת נותן שצריכים להפסיק מלהכותה כדי שלא להרבות השרצים הללו, אבל מה מדת הכעס אומרת, אדרבה מכיון שמוסיפה להתזי כל שכן וכל שכן שצריכים להוסיף להתנקם ממנה ולהכותה ככל האפשר, וכל שהוסיפה להתזי הוסיפו לכעוס וחמתם בערה בהם וכך חזר חלילה, הם הוסיפו להכות ולהתנקם והיא הוסיפה להתזי נחילין נחילין עד כי ותכס את ארץ מצרים. וכן הוא בכל מקום שכועסים, כי אם ישמעו חרפתם ולא ישיבו ישתקע הדבר לאט לאט אבל כשמשיבים לשכנגדו הרי הוא מוסיף להשיב לעומתו כהנה וכהנה וכל מה שיוסיף להתנקם גם הלה יוסיף לעומתו ככל האפשר ואם כן הדעת נותן שטוב ויפה לו לא להיטפל עם זה שציערו ולעבור בשתיקה עד יעבר זעם אבל מדת הכעס אומרת הכי אנכי אשתוק על זאת ומתחיל להשיב או להתנקם וגם שכנגדו הולך ומוסיף ומדת הכעס שלו אומרת שכל שכן שיש להשיב מנה אחת אפים וכך לעולם, וסופו כמכת הצפרדעים במצרים. (שעמא דקרא, ועי' ברכת פרץ למרן הקה"י ז"ל פ' וארא)

עלי שי"ה

"זיווג שני"

מקרה מאוד מעניין אירע השבוע לפני רבינו.

היה זה יהודי מדרום הארץ שהגיע כדי לשאול שאלה הנוגעת לו למעשה: 'אני' פתח האיש ואמר 'נושא השבוע אשה במזל טוב, הכל טוב ויפה והולך כשורה בס"ד. השאלה, שנישואים אלו הם נישואים שניים עבורי, וברצוני להזמין את הילדים שיש לי מזיווג קודם, שיבואו לשמחה איתי ביום שמחת ליבי, ואמרו לי כי לא כדאי להזמין אותם, האם אכן הדבר נכון וכיצד עלי לנהוג?'

הוסיף האיש: מצד אחד יש לי הנאה גדולה שילדי יבואו, הרי הם הכי קרובים לליבי והדבר מאוד מאוד ישמח אותי בשעה שכזו, מצד שני ברצוני לא לבטל מנהג מישוראל או הלכה שהיא, ומה היא הדרך הנכונה? מרן שליט"א הביט בו ומיד השיב: טוב אמרו לך! נכון שלא להביא אותם לחתונה, והטעם הוא משום עין הרע שאנשים ישימו בזה.

אחד מבני הבית אמר למרן שליט"א, כי מובא באחד מספרי הפוסקים ראה שמותר להביא ילדים, מפרשת השבוע! ... בפרשת שמות מובא בחז"ל (סוטה י"ב) כי עמרם נשא לאשה את יוכבד בפעם השניה, אחרי שגירש אותה, ובשמחת הנישואים השניים עמדו אהרן ומרים ורקדו בפניהם לשמח אותם! הרי לכאורה, כי אדרבה, יש ענין לבוא להשתתף בנישואים שכאלו, מה גם שיש פה מצות כיבוד הורים.

ודחה רבינו את הראיה ואמר - כי בודאי אין שום איסור להשתתף, אבל בימינו אנו זה לא מקובל (מצד המנהג) והדבר יכול להזיק הלילה מצד עינא בישא. אכן יכולים להשתתף בשמחת השבע ברכות או שבת שלפניה ואחריה.

מעניני הפרשה - עשר המכות

בשעת מכת בכורות זכו לקבל את הנבילות (עי' רש"י שמות כ"ב ל') ואילו הצפרדעים שלכאורה מסרו נפשם יותר על קידוש השם כי הלא נכנסו לתנור החם אצל פרעה, לא קיבלו גמול מלבד שלא מתו ונשארו לחיות ביאור, כי יותר קשה לשתוק מלהישרף באש.

מכת כנינים

עיקר המופת היה המכה עצמה

כתב הגר"א (בפ"ה דאבות) דבכל המכות כתיב שהם לא היו בבני ישראל מלבד בכנים שלא נזכר כן ע"ש. ויש לבאר את הטעם, דבכל המכות שיכולים היו לבא גם על ידי כשפים או שד א"כ עיקר הראיה למופת הייתה ממה שלא התפשטה המכה גם בארץ גושן שזה אין ביד השד למנוע כמ"ש והפליתי וגו' למען תדע וגו', אבל כנים שזו אין ביד השד כלל כדפירש"י (ח' י"ד) א"כ עיקר המופת היה המכה עצמה ולא מה שלא היה בגושן ולכן לא הזכירה התורה זאת.

(טעמא דקרא)

מכת ערוב

חיה רעה הייתה משולחת

כתבה תורה "הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערב וגו'" (ח' י"ז). יש לדקדק שבשום מכה לא נאמר לשון שילוח רק בזה "הנני משליח".

יש לומר הטעם על פי מה שאמרו בגמרא תענית (כ"ב א') דחיה רעה אינה סכנה אלא אם כן היתה משולחת ע"ש ולכן אמר הנני משליח וגו' והוא מכה משולחת שהוא של סכנה.

(טעמא דקרא)

מכת בָּרָד

הטעם שאמר "חטאתי הפעם"

"וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אלהם חטאתי הפעם" (ט' כ"ז), לא רצה להודות שחטא קודם רק הפעם שה' התרה בו שיכניס לביתו ולא עשה הודה שזה חטא, אבל מה שהבטיח קודם שישלח ואח"כ חזר בו, טען שזו הייתה הבטחה מחמת אונס ויכול לחזור בו (עי' יבמות ק"ו א'), אבל עתה שהודה שחטא והגיע לו העונש אם כן ההבטחה שהבטיח עתה צריך לקיימה לכן אמר שעתה ישלחם ולא יחזור בו.

(טעמא דקרא)

במכה זו קראו להם ע"י שלוחי ישראל בכל המכות כתיב "ויקרא למשה ולאהרן" חוץ ממכת ברד דכתיב "וישלח פרעה". והיינו משום שבכל המכות קרא להם על ידי עבדיו ויד עבד כי רבו, ולכן כתיב ויקרא, אבל בברד ששום מצרי לא היה יכול לצאת חוצה מוכרח היה לשלוח על ידי ישראל שהיו אצלו, שלהם לא הזיק הברד ולכן כתיב וישלח

(טעמא דקרא)

(שיח הפסח)

מישראל מים ונותן לו דמים וכך היה שותה ולא היה נהפך לו לדם, ונשאל רבינו שהרי אמרו בגמרא תענית (כ' ב') שאסור ליהנות ממעשה ניסים ואיך העשירו ישראל ע"י הנס, והשיב שהנס לא היה מה שאצל ישראל היה מים, אדרבה זה היה הטבע, והנס היה מה שאצל הגוי נהפך לדם, אם כן אין כאן הנאה ממעשה ניסים.

החרטומים הביאו דם על ידי שדים

שמענו מרבינו שדברי הכתוב "ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם" שחרטומי מצרים הצליחו גם כן לעשות ע"י הכישוף שיהיה מכת דם, אין הכוונה שהפכו את המים שביאור לדם ממש כמו שעשה הקב"ה, אלא פעלו על ידי השד להביא דם ממקום אחר, שהרי אין הכישוף שולט במים (סנהדרין ס"ז ב') אם כן על כרחך צריך לומר שהביאו ממקום אחר, והוא חידוש.

מכת צפרדע

רק במכת צפרדעים נשארו במצרים

בפסוק וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאור תשארנה (ח' ז'), יש להבין מדוע הוצרך משה לומר רק ביאור תשארנה, ועוד הלא הרמב"ן (בפר' בא בשם רבינו חננאל) מביא שמיום עתירת משה להקב"ה ועד עכשיו אין הארבה מפסיד במצרים ומפני מה במכת צפרדע שאני שחלק מהצפרדעים נשארו.

יש לומר בזה על פי מה דאיתא במדרש (שוחר טוב תהלים פרק כ"ח) וימותו הצפרדעים מן הבתים ומן החצרות מן השדות, אבל אותן שנכנסו לתנורים לא מתו, משום שמסרו נפשם נשארו, אם כן בזה ניחא, דכדי שלא נימא היכן הם, על זה קאמר רק ביאור תשארנה, ושם הם נכנסו.

(טעמא דקרא)

קל וחומר שעשו חנניא מישאל ועזריה

בפסחים נ"ג ב' איתא מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו ועלו בביתך וגו' ובתנורו ובמשארותיך וכו' אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה. ויש לשאול מה הלימוד מהצפרדעים והלא הם הצטוו "ועלו בביתך וגו'", משא"כ חנניה מישאל ועזריה שלא נצטוו כלל, ויש לומר (כך שמעתי בשם מהר"ל דיסקין זצ"ל) שאמנם הצטוו ציווי כללי שיכנסו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנורך ובמשארותיך אך אין ציווי פרטי לכל צפרדע אם יכנס לבית או לתנור, וכל אחד יכל להניח לאחר שהוא יכנס לתנור, והם לא אמרו כן רק תיכף עלו בתנורים ובמשארות אף שאינם מצווים על קדושת השם, ומזה למדו חנניא מישאל ועזריה קל וחומר.

ואגב, הוכיח רבנו לפלוני (שדיבר שלא כהוגן) ואמר לו: שמעתי בשם רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, מה טעם הכלבים ששתקו

דם. צפרדע. כנינים. ערוב. דבר. שחין. בָּרָד. ארבה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת.

משך כמה זמן נהג כל מכה, הנה רש"י (ז' כ"ה) כותב שהיתה המכה משמשת רביע חודש, כלומר שבוע אחד, וקשה הלא במכת דבר מצינו שהיה רק יום אחד וכדכתיב (ט' ה') "וישם ה' מועד לאמר מחר יעשה ה' הדבר הזה בארץ", וגם מכת חושך הייתה רק ו' ימים כמו שכתוב בפסוק (י' כ"ב) "ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים" והיה ב' פעמים ג' ימים וכן מכת בכורות היה רגע אחד וכמו שנאמר כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים. והשיב רבנו, מכת דבר הייתה אמנם במציאות רק יום א' שבו מתו כל הבהמות, אבל נהגה שבעה ימים, שאם קנו עוד בהמה מחוץ לעיר מתו מיד, כך כל השבע ימים. ולענין השאלה ממכת חושך יש לומר שהתחיל המכה מבעוד יום וכלל הוא (פסחים כ"ה א') מקצת היום ככולו, נמצא שבעה ימים. ולגבי מכת בכורות, יש לומר שקברו מתים שלהם עד שבע ימים וזה נחשב לחלק מהמכה.

(חידושי הגר"ה קניבסקי על התורה, שמות)

מכת דם

בכלי עץ וכלי אבן

בפסוק והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים, פירש בתרגום אונקלוס ויהי דמא בכל ארעא דמצרים ובמני אעא ובמני אבנא, נראה דמה שהוצרך התרגום לפרט כלי עץ וכלי אבן, דכלי עץ כולל כל כלי שהוא לשתייה, וכלי אבן כולל כל כלי שהוא לרחיצה שהרי הדרך לרחוץ במרחץ של אבן, עי' בנדה (י"ט ב') ורש"י ביבמות ט"ו א' ד"ה שוקת.

(טעמא דקרא)

קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים וכו' בפסוק מצינו שאמר לו נטה ידך (א) על מימי מצרים (ב) על נהרתם (ג) על יאריהם (ד) ועל אגמיהם (ה) ועל כל מקוה מימיהם, ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ויעשו כן, וירם במטה ויך את המים אשר ביאור.

וקשה טובא איך יתכן שיטה אהרן על כל ה' הדברים המוזכרים בפסוק שצריך ללכת לכל מקוה מים, ואפילו בקפיצת הדרך היה צריך להיות זמן רב ועוד יש להבין מה טעם שלבסוף הכה רק ביאור ולא קיים כל הציוי. ונכדו של רבינו רצה לומר דמה שאמר ונטה ידך הכוונה שבשעה שמכה את היאור עצמו צריך (אהרן) לכוון בלבו שזה יחול על כל ה' הדברים, ולמעשה היה צריך להכות רק ביאור. אמנם יש עדיין להבין מה טעם שלא יכוון גם על מים שבעצים ובאבנים, והעיר על כך רבינו: "אחרי שהפסוק אמר נטה ידך יתכן שאין צריך אפילו שיכוין במחשבתו, ודי במה שהוא נטה ידו על אחד המקומות ובה מקיים את הציוי".

איך העשירו ונהנו ממעשה ניסים

אמרו במדרש (שמ"ר פ"ט) ממכת דם העשירו ישראל, שהיה המצרי לוקח

לקבלת הגליון ניתן לשלוח בקשה במייל: 0573145900@okmail.co.il או בפקס: 077-2092005

נשמח לקבל הערות והארות וכן עובדות וש"ת מרבינו

להנצחות ולתרומות: 053-3145900 כתובת: ר' יהודה הנשיא 52 בני-ברק